

KÉT ÖSSZEÍRÁS A REFORMKORI SZEGED KÉZMŰIPAROSAIRÓL

Szeged gazdaságtörténetének gazdag forrásanyagra épülő, korszerű feltárása még a jövő feladata. Bár az eddigi eredményekre támaszkodó kutatások fő területe szükségszerűen a kapitalizmus időszaka lesz, az előzmények sorában jelentős erőfeszítést kíván az 1848-ban lezáruló feudalizmus évszázadainak megismerése is. A feltáró és elemző munka egyik legfontosabb kiindulópontját a minél pontosabb és részletesebb *történeti statisztikai* adatok egybegyűjtésében jelölhetjük meg. E tekintetben Szeged irodalma éppúgy rendkívül szegényes, mint általában vidéki városaink régebbi és újabb helytörténeti termése. Az okok megvilágítása és az eredők elemzése csak a legfontosabb számok ismerete alapján végezhető el.

A reformkori szegedi iparosságról 1830-ban és 1844-ben készült két összeírás alapján egybeállított alábbi táblázatokkal Szeged történeti statisztikájához szolgáltatunk adalékokat. A közzétett számok végeredményéből kitűnik, hogy a városban

1830-ban	1238	mester,	1158	legény	és	354	inas,
1844-ben	1678	„	1565	„	és	404	inas élt,

amikor 1830-ban 32 250, 1843-ban pedig 32 209 lakosa volt Szegednek.

1830 és 1844 között

a mesterek száma	30 ⁰ / ₀ -kal,
a legények	„ 35 ⁰ / ₀ -kal,
az inasok	„ 14 ⁰ / ₀ -kal emelkedett.

Az ipari foglalkozásuk együttes száma a két dátum között 2800-ról lát-szatra 3627-re nőtt ugyan, s ez 28⁰/₀-os emelkedést jelentene. A gyarapodás való-jában kisebb volt, csak 23⁰/₀, azaz 672 személy, mert 1844-ben olyan „szakmá-kat” is beszámítottak (kenyérsütők, hegedűsök), amelyek nem jelentettek tény-leges ipart. A halászok, szappanfőzők, kosárfonók esetében is lehetnek ellen-vetések a kifejezett iparúzők közé sorolás miatt. Az 1830-as összeírás szigo-rúbban, pontosabban értelmezte az ipari foglalkozást. Az iparúzők száma eléggé szerény emelkedésének regisztrálása mellett fontos megjegyeznünk, hogy 1830-ban 58, 1844-ben pedig 65 (a kenyérsütőkkel és hegedűsökkel 67) ipari szakma művelőit tüntetik fel az összeírások a városban. A ruházati iparág mindvégig a legnépesebb maradt.

A két conscriptio nem egy mesterség esetében arról árulkodik, hogy az ösz-seírók 1830-ban másként értelmezték feladatukat, mint 1844-ben, így az ada-tok több helyen ellentmondások, felületességről tanúskodnak. Revideálásra, utólagos ellenőrzésre azonban nincs lehetőségünk. A két adatfelvétel így is ki-

emelkedő forrásértékű, s a céhes iparokra nézve minden bizonnyal pontos is. A céhen kívüli szakmák adatai annak idején is csak megközelítőek lehetnek.

Nem feladatunk ezúttal a reformkori Szeged gazdasági arculatának s azon belül a céhes és céhen kívüli ipar súlyának, arányának elemzése, utalunk azonban arra, hogy egyes iparágaknak a város határain túlmutató jelentőségét a vele foglalkozók száma is mutatja. A kiemelkedő szegedi faipar erőteljes ágaiban (hajóépítés, malmok, bútorok készítése stb.) dolgozók nagy létszáma érthetővé teszi a szegedi „superok” dél-magyarországi hegemoniáját. A város ruházati ipara hasonlóan messze környék szükségleteit ki tudta elégíteni, a széles körű vásárolás révén.

A céhes és céhen kívüli iparosság itt közölt számszerű adatai több szempont szerint vizsgálhatók. Valamennyi azt tanúsítja, hogy Szeged a reformkor évtizedeiben, a korábbi fejlődés adottságait kihasználva, a lendületesebb polgárosodás

Mesterség neve	1830			1844			Emelkedés (+) vagy csökkenés (—) 1844-ben, 1830-hoz viszonyítva	
	mes- ter	le- gény	inas	mes- ter	le- gény	inas	abszolút számban	száza- lékban
ácsok (Fabri Lignarii Germanici)	3	32	3	4	75	11	+52	+140
aranyművesek	3	—	—	10	5	5	+17	+560
aranyozók	—	—	—	3	—	5	+8	—
asztalosok	29	58	40	37	95	32	+37	+29
bábsütők	5	4	2	5	2	2	—2	—18
bádogosok	3	2	—	4	5	—	+4	+80
cukrászok	1	1	—	2	4	1	+5	+250
cserepezők	1	—	—	—	—	—	—1	—
csizmadiak	344	140	63	396	149	52	+50	+9
enyvfőzők	2	—	—	1	1	1	+1	+50
esztergályosok	4	2	3	5	6	—	+2	+18
faragók (Fabri Lignarii Hungarici)	92	383	40	70	400	60	+15	+3
fazekasok	67	28	12	93	17	6	+9	+8
festők (kékfestők)	4	9	1	3	21	6	+16	+114
fésűsök	4	2	—	3	4	—	+1	+17
fürdősök	—	—	—	2	2	—	+4	—
gombkötők (magyar)	8	12	10	14	10	5	—1	—3
gyógyszerárosok	3	3	—	3	5	2	+4	+66
halászek	12	41	—	8	40	—	—5	—9
harisnyakötők	3	—	—	8	7	1	+13	+433
hegedűkészítők	—	—	—	1	—	—	+1	—
hegedűsök	—	—	—	95	—	—	?	—
húsárosok (mészárosok)	6	20	4	6	13	1	—10	—33
kádárok	10	8	3	10	5	3	—3	—14
kalaposok (magyar)	17	9	14	32	17	13	+32	+106
kalaposok (német)	—	—	—	1	5	2	+8	—
kalickacsinálók (kosárfonók)	6	6	—	—	—	—	—12	—
kárpitosok (Topetarii)	1	1	—	—	—	—	—2	—
kefekötők	1	—	—	1	—	1	+1	+100
kéményseprők	1	3	—	1	1	—	—2	—50
kenyérsütők	—	—	—	60	—	—	+60	—
kerékgyártók	15	14	7	25	22	7	+18	+50
kertészek	—	—	—	2	—	—	+2	—
késesek	10	14	6	10	18	9	+7	+23

útjára lépett, a kézműiparosság mennyiségileg megerősödött, s ezzel kialakultak a gyáripar létrejöttének egyes feltételei is. Az ipar arányainak növekedése a szükségletek, a polgáriassult igények emelkedésére mutat.

*

A táblázat alapját adó két összeírás („Tabella Numerum Opificum in Libera Regiaque Civitate Szegediensi existentium denotans et pro Anno 830 deserviens” és „Szabad Kir. Szeged Várossában található Mester embereknek 1844-ik évre készült Jegyzéke”) a Szegedi Állami Levéltárban Szeged város tanácsának iratai között, közelebbi jelzet nélkül található meg. Az elkészítésükre vonatkozó egykorú utasítást nem ismerjük, nyilván országos rendelkezés alapján születtek. Az 1830-as összeírás adatait, több ponton hibásan, Reizner

Mesterség neve	1830			1844			Emelkedés (+) vagy csökkenés (—) 1844-ben 1830-hoz viszonyítva	
	mes- ter	le- gény	inas	mes- ter	le- gény	inas	abszolút számban	száza- lékban
kesztyűsök	2	1	—	1	1	—	— 1	— 33
kovácsok	27	42	12	33	50	12	+14	+ 17
kőművesek	5	37	10	3	129	10	+90	+172
könyvárusok	—	—	—	1	—	—	+ 1	
könyvkötők	2	2	—	4	4	4	+ 8	+200
könyvnyomtatók	1	2	1	1	7	2	+ 6	+150
köszörűsök	—	—	—	3	—	—	+ 3	
kötelesek	5	7	6	3	7	2	— 6	— 33
lakatosok	12	18	6	11	28	5	+ 8	+ 22
molnárok	78	—	—	88	20	—	+30	+ 38
nyergesek	3	2	2	3	5	2	+ 3	+ 43
öntollkészítők	—	—	—	1	1	—	+ 2	
orgonaművészek	—	—	—	1	—	1	+ 2	
órásk	4	2	1	5	2	1	+ 1	+ 14
pékek	8	19	5	9	18	7	+ 2	+ 6
piktorok (szobafestők)	4	7	5	14	9	8	+15	+ 94
puskások (puskaművesek)	1	—	—	1	2	—	+ 2	+200
réművesek	2	2	1	4	5	1	+ 5	+100
rézöntők	2	2	1	2	1	2		
sarusok (=cipészek)	14	16	11	19	30	10	+18	+ 44
sebészek	5	11	6	6	13	6	+ 3	+ 13
serfőzők	1	—	—	1	6	—	+ 6	+600
szabók (magyar)	58	30	15	66	65	32	+60	+ 58
szabók (német)	26	30	19	37	35	28	+25	+ 33
szappanosok (szappanfőzők)	40	—	—	44	—	—	+ 4	+ 10
szegcsinálók (szegkovácsok)	1	8	—	1	1	—	— 7	— 77
szíjgyártók	10	4	5	11	2	9	+ 3	+ 16
sziksofőzők (Salis Nitri Coctores)	4	—	—	5	5	—	+ 6	+150
szítások	5	5	2	9	7	1	+ 5	+ 41
szűcsök	163	65	12	227	71	17	+75	+ 31
szűrszabók	18	20	3	18	22	6	+ 5	+ 12
takácsok	118	28	17	110	42	5	— 6	— 4
takácsok (kelmetakácsok)	—	—	—	1	—	—	+ 1	
tímárok	10	13	4	9	12	5	— 1	— 4
üstkészítők	—	—	—	4	5	1	+10	
üvegesek	4	3	2	7	1	2	+ 1	+ 11

János is közölte (Szeged története III. Szeged, 1900. 473–474.), a lelőhely feltüntetése nélkül. Az 1844-es összeírás eddig publikálatlan, mindössze néhány mesterség részadatait emelte ki belőle egy-két kutató. Közlésünkben a mesterségnevek betűrendjébe csoportosítottuk az anyagot. Ahol a pontos értelmezés megkívánta, az összeírásban szereplő latin megnevezést vagy másféle megjelölést is megadjuk. Az egyes szakmákat az összeírásokban szereplő megnevezéssel soroltuk be, az egykorú szóhasználathoz ragaszkodva. Itt említjük meg, hogy adatainkat – bár szükségét érezzük – nem tudtuk összevetni az alapvetően fontos 1828-as országos összeírás helyi eredményeivel, mert annak szegedi szempontú, részletesebb feldolgozása még nem történt meg, bár a szükséges levéltári anyag rendelkezésre áll.

Az 1828-as összeírás szegedi ismertetése (*Végh Joachim*: Az 1828-as összeírás Szegeden. A Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve, Szeged, 1956.) témánkhoz használható, részletesebb adatokat nem ad. Az elemzéshez – további levéltári kutatások mellett – az alábbi munkák adnak eligazítást: *Mérei Gyula*: Magyar iparfejlődés 1790–1848. Bp. 1951.; *Mérei Gyula*: A magyar céhrendszer 1848 előtt. Századok 1948. 60–100.; *Eperjessy Géza*: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon 1686–1848. Bp. 1967.; *Juhász Antal*: A tiszai tutajozás és a szegedi super-mesterség. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1960–1962. Szeged, 1962. 117–146.; *Giday Kálmán*: Hozzászólás Tolnai György: A paraszti ipar kialakulása és tőkés iparrá fejlődése Magyarországon (1842–1849) c. vitacikkéhez. Századok 1956. 790–798.

Szabó Ferenc

ZWEI REGISTRIERUNGEN VON DEN HANDWERKERN DER STADT SZEGED IM REFORMZEITALTER

Aufgrund Archivgutes publiziert der Verfasser die in 1830 und 1844 zusammengestellten Registrierungen der Szegediner Handwerker den Meisterschaften nach, wo die Zahl der Meister, Gehilfen und Lehrburschen abgesondert gezeigt wurde. Von 1830 bis zu 1844, im sog. Reformzeitalter, das den Verfall des ungarischen Feudalismus zeigte, wurde die Zahl der gewerbetreibenden Einwohner von Szeged um 23% vergrößert. Nach den statistischen Angaben lebten in 1830 1238 Meister, 1158 Gehilfen, 354 Lehrburschen, in 1844 dagegen 1678 Meister, 1565 Gehilfen und 404 Lehrburschen in der Stadt Szeged, die sich um diese Zeit mit 32 000 Einwohnern für das Wirtschaftszentrum von Südungarn erwies.

Ferenc Szabó